

K DEJINÁM SLOVESNEJ FOLKLORISTIKY

Vydal Ústav etnológie SAV, Nadácia Prebudená pieseň. Bratislava 1996, 142 s.

V novembri 1995 sa uskutočnil dvojdňový seminár Ústavu etnológie SAV **K dejinám slovesnej folkloristiky**, na ktorom sa zúčastnili viacerí odborníci zo Slovenska, Čiech a Maďarska. Jedným z výsledkov tohto seminára je aj zborník príspevkov. Základnú osnovu zborníka vytvárajú štyri typy príspevkov – teoretické štúdie k dejinám a formovaniu sa folkloristiky na Slovensku, štúdie k dejinám jednotlivých folklórnych žánrov, k histórii významných osobností slovenskej folkloristiky a k teoretickým prístupom.

Milan Leščák v úvodnom príspevku „Poznámky k dejinám slovenskej slovesnej folkloristiky“ podáva stručný popis doterajšieho bádania v tejto oblasti, pričom konštatuje, že bádatelia, žiaľ, nedospeli k ucelenému konceptu dejín. Autor hovorí o dvoch možnostiach metodologických prístupov k dejinám folkloristiky:

1. utilitárny vedecký prístup, ktorý by mal chápať dejiny folkloristiky ako vývin vedeckého myslenia a

2. interdisciplinárny prístup, ktorý by zahŕňal i prínosy príbuzných vedných disciplín. V závere štúdie podáva návrh periodizácie dejín slovenskej folkloristiky.

Ján Michálek v príspevku „Ku charakteristike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia“ na pozadí opisu stručných dejín jednotlivých období poukazuje na to, čo sa už pre potreby skúmania dejín folkloristiky urobilo a čo ešte ostáva otvorené. Dôraz kladie na potrebu skúmania činnosti zberateľských aktivistov (terénnych pomocníkov) a na zhodnotenie spolupráce príbuzných vied.

Zuzana Profantová sa popri podrobnom popise jednotlivých období a smerov dejín folkloristiky vo svojom príspevku „Ku charakteris-

tike a výsledkom štúdia folkloristiky 19. storočia“ venuje viacerým významným osobnostiam slovenskej folkloristiky, ako aj koexistencii troch prúdov. Ludovít Reuss je predstaviteľom doznievajúcej mytologickej školy a pretrvávajúceho romantického nacionalizmu, Andrej Kmeť už tenduje k tzv. „veritabilnej“ folkloristike a Ludovít Holuby, L. Rizner a ďalší reprezentujú prúd pozitivistickéj folkloristiky.

„Folklorizmus v medzivojnovom období“ sa prejavil najmä v činnosti ochotníckych divadelných družín, ale aj v inovovaných martinských Matičných augustových slávnostiach, ako aj v prvých slovenských filmoch. **Svetozár Švehlák**, autor tohto príspevku, uvádza však i ďalšie formy folklorizmu, ako napr. hnutie dedinských dychových hudieb.

Jednou zo štúdií zaoberajúcich sa významnými osobnosťami slovenskej folkloristiky je aj príspevok **Gabriely Kiliánovej** „František Šujan-ský a jeho folkloristická práca“. Šujan-ského zberateľská a vedecká práca najmä v oblasti paremiológie, osvetové a vzdelávacie snahy, ako aj organizátorská práca v národnobuditeľskom hnutí v druhej polovici 19. stor. bezpochyby značne prispeli ku skúmaniu slovenskej folkloristiky.

Druhou osobnosťou, ktorej je venovaná samostatná štúdia, je „Folklorista Frank Wollman“. **Bohuslav Beneš** upozorňuje najmä na to, že jeho práce sú ojedinelými dokladmi o využití antropológie a etnopsychológie u nás.

Príspevok „Pieseňová zbierka Andreja Halašu“ od **Vievy Sedlákovej** popisuje zberateľov z rôznych oblastí Slovenska, pričom sa viac venuje tým, ktorí mali k jednotlivým piesňam podrobné komentáre.

Ludová pieseň je témou aj štúdie **Evy Krekovičovej** „Dva prístupy ku štúdiu ľudovej piesne: českí a moravskí zberatelia v medzivojnovom období na Slovensku“. Táto štúdia je jednak zhodnotením pôsobenia moravských a českých folkloristov na poli štúdia slovenskej ľudovej pies-

ne (J.E. Jankovec, Rudolf Kučera, Vladimír Ulehla...), a jednak príspevkom k metodológii výskumu a dokumentácie folklórneho materiálu. Ako príklad dvoch prístupov autorka uvádza Františku Kyseľovú (etnografický a ekologický prístup) a Karola Plicku (romanticko-umenovedný a vedecko-zovšeobecňujúci prístup).

V zborníku má svoje miesto i ďalší folklórny žáner – ľudová povesť. **Hanu Hlôškovú** v štúdiu „Povesť v kontexte bádania o ľudovej próze na Slovensku“ zaujíma povesť z historického hľadiska. Opisuje obdobia z dejín slovenskej literatúry a folkloristiky a osobnosti, ktoré venovali tomuto žánru pozornosť.

„K otázke štruktúrnych vzťahov medzi folkloristikou a reliგიológiou“ sa vo svojom príspevku vracia **Ján Komorovský**. Zaujíma ho folklór v judaizme, ktorý by sa mohol zahrnúť do kategórie folklóru príbehov o pôvode, ale najmä obradový folklór. Religionistika sa venuje tým obradom, v ktorých sa predkresťanské prežitky spájajú s kresťanskými prvkami.

Vzťah folklóru a literatúry je predmetom príspevku **Milana Leščáka** „Folklór v koncepciách dejín literatúry“. Dôležitú úlohu v skúmaní tohto vzťahu zohrala práca Štefana Krčméryho a jeho pokus o vývinovú koncepciu slovenského folklóru a o systematický výklad utvárania vzťahu ústnej a písanej slovesnosti.

Zora Vanovičová vo svojom príspevku „Naturizmus a jeho interpretácie z hľadiska folkloristiky“ poukazuje na prvky príbuzné s ústnou slovesnosťou v diele D. Chrobáka, ako aj v dieľach iných autorov. Ide najmä o systém tvorby využívajúci opakovania uzavretého okruhu motívov, problémov a postáv, ktorý pripomína folklórne tematické okruhy.

Príspevok **Viliama Marčoka** „O dvoch teoretických aspektoch dejín folkloristiky“, ktorý vzišiel z diskusie na seminári, upozorňuje na niektoré negatívne stránky jednotlivých období z dejín folkloristiky a na potrebu etnolingvistického skúmania folklóru.

Ondrej Krupa podáva „Novšie výsledky bádania folklóru Slovákov v Maďarsku“. Ide o vydávanie časopisov, organizovanie národopisných táborov, medzinárodných konferencií, vydávanie monografií a iných aktivít, ktoré prispievajú k národopisnému výskumu Slovákov žijúcich v Maďarsku.

Marta Toncrová prináša v článku „K prehistórii Ústavu pro etnografii a folkloristiku v Brně“ výsledky výskumu predovšetkým ľudovej piesne z obdobia do r. 1953.

Uvedené odborné príspevky nám priniesli ďalšie osvetlenia k dejinám folkloristiky a môžu byť východiskom práce nielen pre etnológov, ale aj pre odborníkov z iných príbuzných vedných disciplín. Tešíme sa na nové výskumy v tejto oblasti, ako i na ďalšie zborníky podobného charakteru.

Nora Lábadyová

SLOVENSKÉ PRÍSLOVIA A POREKADLÁ I., II.

Výber zo zbierky A. P. Zátareckého. Výber a zostavenie prof. J. Mlacek, CSc., Mgr. Z. Profantová, CSc. Úvod a záver Z. Profantová. Nestor, Bratislava 1996. Strán I. 309, II. 310.

Pri príležitosti 100. výročia vydania zbierky prísloví, porekadiel a úsloví v Prahe (1897) a 160. výročia narodenia A. P. Zátareckého (1837-1904) vyšiel vo vydavateľstve Nestor dvojzväzkový výber prísloví a porekadiel. Zo Zátareckého geniálnej zbierky pôvodných 13 000 jednotiek obsahuje 3000. Vlastne redukuje varianty pôvodnej zbierky a má reprezentovať „jadro príslovnej idiomatiky slovenského jazyka a folklóru, ktoré pretrváva už stáročia a svojim myšlienkovým bohatstvom zostáva stále aktuálne“ (Z. Profantová, Úvod, s. 8). Je to obrovský materiál zahrňujúci tematicky všetky oblasti ľudského života, ktoré sa vzájomne prelínajú a zároveň sa členia na množstvo nuansovaných drobných kategórií, na všetky tie presne nedefinovateľné „úslovie“, „výroky“, „pohovorky“ atď. Každý bádateľ sa musí popasovať s ich triedením a zvládnutím a aj tak mu stále zostávajú výroky, pre ktoré ako Zátarecký musí tvoriť skupiny napr. „rozličné“, „poverečné“, „z detského sveta“, „neznámeho významu“, „hlasy zvierať a vecí“. Na rozdiel od Zátareckého triedenia týchto drobných slovesných útvarov do 21 tematických skupín autori ich usporiadali do 13 hlavných skupín členených do podtém – *Boh a viera, Človek, jeho vek, pohlavie, rodina a domovina, Ľudské telo, jeho potreby, choroba a smrť, Pomery*

spoločenské, Sociálne triedy, stavy, rod a zamestnanie, Majetok a výživa, Strava, odev, čistota, cesta a tanec, Ľudský rozum, Všeobecné pravidlá múdrosti a opatrnosti, Povaha, mravy a duševné prejavy, Ľudská reč a slovo, Všeobecný priebeh života a prírody v ňom, Dobré a zlé mravy, pravda a viera.

Štúdia Z. Profantovej *Príslovia na Slovensku a ich kultúrne kontexty* hodnotí, spresňuje a obohacuje pohľad na tento materiál z hľadiska modernej folkloristiky. Sleduje históriu prísloví na Slovensku od starých Slovanov, ktorí kumulovali najvýznamnejšie kultúrne vplyvy v priebehu svojho etnického a jazykového vývinu. K najdôležitejším vplyvom formovania príslovného repertoáru na našom území patril preklad Biblie a náboženských kníh do staroslovienčiny, latinský, grécky, byzantský a orientálny repertoár šírený rukopisnými i tlačenými zbierkami, pôsobením cirkvi, mníšskych rádov a školským vzdelaním. Od stredoveku sa v národnom repertoári dajú odlišiť príslovia ľudového pôvodu. Zbierky prísloví v slovenskom jazyku mali neskôr slúžiť ako dôkaz autenticity jazyka a etnickej svojbytnosti Slovákov v Uhorsku. V 2. pol. 19. stor. vrcholil záujem o príslovia a porekadlá v zberateľskom a vydavateľskom úsilí. „Všetky početné publikované príspevky a zbierky prísloví a porekadiel v 19. storočí tvoria integrálnu súčasť slovakistického hnutia na pozadí národnozdjednocovacích snáh. Sú praktickým príspevkom k výraznému obohateniu, oživeniu a dotvoreniu spisovného jazyka zo staršieho jazykového, frazeologického a folklórneho základu.“ (s. 130). Rovnako v tomto období začína aj reflexia prísloví a porekadiel, o ich variantnosti, významoch, žánrovom vymedzení a triedení. Zátureckého zbierka sa považovala za najlepšiu triediacu sústavu v slovanskom príslovníctve 19. storočia.

Vydavateľstvo Nestor vydáva exkluzívne publikácie – exkluzívne po obsahovej stránke i knižným spracovaním s ručnou umeleckou koženou väzbou a klasickou grafickou úpravou. A. P. Záturecký a slovenské príslovie sa zaslúžene zaradili medzi najkvalitnejšiu svetovú klasiku z kultúry rímskej, antickej, arabskej, čínskej, indickej. Dúfame, že sa dostanú k čitateľovi ako vzácny prameň poznania samého seba.

Zora Vanovičová

METHODOLOGICAL CHALLENGES OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH IN THE SOCIAL SCIENCES

Editors Jana Gašparíková, Vladimír Bakoš, Nirmala Pillay, Cas Prinsloo. HSRC Publishers, Pretoria 1996.

Zmeny, ktoré započal november 1989, sa dotýkajú všetkých oblastí života našej spoločnosti, vedu nevynímajúc. Tak ako sa iné sféry života otvorili svetu a pluralite pohľadov, i vo vede padol ideologický monopol jednotného filozofického a metodologického základu a vznikli možnosti a priestory pre novú myšlienkovú inšpiráciu.

V dňoch 20. až 23. mája 1993 sa v Bratislave konalo bilaterálne sympóziu Slovenskej akadémie vied a Human Science Research Council Juhoafrickej republiky, aby sa na spoločnej platforme dvoch síce geograficky i kultúrne vzdialených krajín, no zároveň krajín prechádzajúcich dôležitou politickou transformáciou z autoritatívneho na demokratický systém, pokúsilo formulovať spoločné styčné body, problémové okruhy a nové výzvy stojace v období súčasných zmien pred spoločenskými vedami. Sympóziu bolo zároveň aj zrkadlom spolupráce medzi SAV a HSRC, rozvíjajúcej sa od mája 1991 na základe dohody o výmene poznatkov a vedeckej spolupráci. Jej hlavným cieľom je „ulaženie výskumnej spolupráce prostredníctvom výmeny vedcov, organizácie sympózií a celkovej výmeny spoločenskovedných informácií, v záujme upevnenia vedeckej spolupráce“ medzi oboma krajinami. Špecifickým cieľom, ku ktorému majú kontakty smerovať, je aj rozvoj vedeckej teórie a metodológie výskumu.

V duchu naplňania týchto základných ustanovení sa nieslo aj bratislavské sympóziu, ktorého témou boli *Metodologické výzvy interdisciplinárneho výskumu v spoločenských vedách (Methodological challenges of interdisciplinary research in the social sciences)*. Z 29 príspevkov, prednesených na stretnutí, vznikol na základe výberového procesu aj rovnomenný zborník 19 štúdií, zahŕňajúci obe zúčastnené strany. Zostavovatelia zborníka si stanovili za cieľ nielen prezentáciu príspevkov, ale predovšetkým stimuláciu a pozdvihnutie úrovne súčasnej diskusie o problematike multidisciplinárneho výskumu. Veria, že zborník bude slúžiť i ako inšpirácia k ďalšej orientácii vedeckého výskumu práve smerom k interdisciplinarite.

Publikácia je rozdelená do 4 tematických sekcií. Prvá z nich je venovaná príspevkom načrtávajúcej *nevyhnutnosť interdisciplinárneho výskumu*. Sekciu otvára štúdia Johanna Moutona (University of Stellenbosch) *The structuration of social knowledge*. Vychádza zo základnej idey o vede ako sociálnom systéme a sleduje myšlienkové rozdiely medzi metodológiou výskumu a filozofiou vedy. Zároveň hovorí o činiteľoch a štruktúrnych prvkoch vedy – ako sú teórie, paradigmy, modely a poznatky, reprezentujúce jednotlivé disciplíny, ktoré spoluvytvárajú spoločnú bázu výskumu a poznania špecifických oblastí sociálneho systému. Veda sa pokúša pochopiť previazanosť štruktúry a jej jednotlivých činiteľov a pomenovať historickú povahu vedy, jej ontologické rozmery, a teda jej reflexívny charakter. Multidisciplinárny výskum je nevyhnutnou podmienkou na dosiahnutie tohto cieľa.

Dian Joubert (University of Stellenbosch) v príspevku *Context of the micro-macro theme and the relevance of common social knowledge* obracia pozornosť na makro a mikroúroveň interdisciplinárneho výskumu a sústreďuje sa na otázku kompatibility sociálnovedných teórií a reality, ktorá je predmetom teoretickej reflexie. Autor v nej vyslovuje polemickú otázku, či sa vedecké teórie príliš nevzdialili od reality a či jej dokonca nevnučujú prvky, ktoré sú jej cudzie. Štúdia sa ďalej venuje otázkam vedeckých „subdisciplín“ v rámci jednej vednej disciplíny – v prípade sociológie ide o diskusiu o makro a mikro-sociológii, z ktorých každá v rozličnej miere čerpá a pracuje s každodennou skúsenosťou a vedomosťami obyčajných ľudí. V závere autor vyslovuje požiadavku integrovaného prístupu príbuzných vedných disciplín k výskumu sociálneho správania, jeho prvkov a podmienok ich existencie a fungovania.

Sekciu uzatvára príspevok Jána Letašihho (Filozofický ústav SAV) *Social and ecological aspects in technology assessment: Philosophical problems of an interdisciplinary approach*, zameraný na rozpor medzi záujmami všeobecného technologického rozvoja a udržaním biosféry, konzerváciou ekosystému. Sústreďuje sa na analýzu spoločenskej povahy technológií vo vzťahu k biosfére a na problém vzťahu medzi prírodou a technológiou. Vychádza pritom zo súčasných myšlienkových koncepcií, smerujúcich k prekonaniu úzkeho technokratického prí-

stupu v prospech širšie ponímaného, otvoreného medziodborového bádania a k riešeniu načrtnutých ekologických a technologických problémov v záujme dosiahnutia trvalo udržateľného rozvoja.

Nasledujúca, v poradí druhá sekcia zborníka si kladie za cieľ diskusiu o otázkach *riadenia interdisciplinárneho výskumu* a jeho výskumných zámeroch v súčasnom spoločensko-politickom kontexte.

Erika Kvapilová (Prognostický ústav SAV) sa v príspevku *The analysis of interests – its meaning for creating a social policy conception* zaoberá teoretickými problémami analýzy koncepcie rozvoja sociálnej politiky v transformujúcej sa spoločnosti. Na príklade porovnania vývoja v rozličných postkomunistických krajinách poukazuje na problémy vyplývajúce z procesu prechodu k demokracii a trhovej ekonomike, ktoré brzdia fungovanie sociálnej politiky. Príspevok prezentuje systémy sociálnej politiky v krajinách západnej Európy (*social welfare*) a upozorňuje na súčasné zmeny v sociálnej štruktúre bývalých egalitárskych komunistických štátov i na možnosti uplatnenia európskeho systému sociálnej politiky. V závere autorka analyzuje metodologické východiská prístupu k výskumu stredo-európskych krajín, so zameraním na chápanie pojmu občianstva a občianskych práv. V autorinom náhlade je dôležité venovať pozornosť aj rozdielu medzi formálnymi občianskymi právami a ich reálnym uplatňovaním v každodennom živote. Občianstvo sa tak stáva jedným z metodologických východísk v kombinácii s novými výskumnými metódami, ktoré sú odpoveďou na spoločenské zmeny v bývalých komunistických spoločnostiach.

Prognostik Štefan Zajac (Prognostický ústav SAV) v štúdiu *Problems of interdisciplinary research management* obracia pozornosť priamo na problematiku riadenia interdisciplinárneho výskumu a systematického rozvoja spoločenských vied, rozvojovej politiky z pohľadu štátnych opatrení pre riadenie vedy, jeho predností i nedostatkov. Autorova analýza vychádza z konfrontácie situácie v predtransformačnom období (koncepcia riadenia vedy z roku 1980) a súčasného ponovembrového obdobia (Princípy štátnej politiky vo vede a výskume z r. 1990). Na tomto základe načrtáva autor možnosti medziodborového výskumu v období transformácie. V záve-

rečnom príspevku tejto sekcie *Science, politics and local knowledge: micro- and macro-approaches to educational policy research* vyslovuje Johan Muller (School of Education, University of Cape Town) potrebu kritického prehodnotenia súčasnej myšlienkovvej bázy a koncepcie vzdelávacej politiky v JAR. Špeciálnu pozornosť venuje metodologickým problémom výskumu na mikroúrovni každodenného života a potrieb konkrétnych spoločností. Autor akcentuje spätosť teórie a praxe, ktorá implikuje smerovanie nových trendov tzv. participačného výskumu, zameriavajúceho sa práve na potreby praxe. V centre autorovej pozornosti stojí vzťah mikro a makroúrovne výskumu, ktorý analyzuje na príklade prebiehajúcej liberálnej reformy vzdelávania, implementovanej cez aktivity juhoafrickej Národnej rady pre vzdelávanie.

Sekcia 3 sa venuje *špecifickým metodologickým problémom interdisciplinárneho výskumu* prostredníctvom troch príspevkov zameraných na dve dôležité oblasti uplatnenia interdisciplinárneho prístupu – prognózovanie socioekonomickej transformácie a environmentálnu problematiku.

Jana Gašparíková z Prognostického ústavu SAV (*The methodology of forecasting (of the socio-economic paradigm)*) analyzuje prognózovanie ako prostriedok riadenia spoločnosti a ekonomiky na pozadí procesov transformácie Slovenska smerom k trhovému hospodárstvu. Na príklade teoretických otázok prognózovania poukazuje autorka na ťažiskové momenty reflexie, nedostatočného definovania šírky záberu a nekompatibility iných programov a záujmov s programom trvalo udržateľného rozvoja.

Záverečná 4. sekcia zborníka je svojím obsahom najrozsiahlejšia i najrozmanitejšia. Pod spoločného menovateľa ilustrácie konkrétnej *dynamiky interdisciplinárneho výskumu a perspektívy jednotlivých vedných disciplín* zahŕňa 9 príspevkov z oblasti lingvistiky (Viktor Krupa), histórie a archeológie (Viera Pawliková-Vilhanová), psychológie a sociálnej psychológie (T. R. Taylor, Johannesburg, *Psychological assessment in multicultural society*, Imrich Ruisel a Ivan Sarmán, Ústav experimentálnej psychológie SAV, *Contemporary tasks of cross-cultural psychology*, Ladislav Lovaš a Jozef Výrost, Ústav spoločenských vied SAV, *The role of social psychology in interdisciplinary research*), teórie komunikácie (Ma-

rian Hrabovský et al., Kabinet sociálnej a biologickej komunikácie SAV, *Communication – a concept central to the humanities and social sciences*), filozofie (Jozef Sivák, Filozofický ústav SAV, *Paul Ricoeur and his hermeneutic phenomenology of person*), sociológie (Mike Morris, Centre for Social and Developmental Studies, *Methodological problems of tackling socio-economic policy issues in the transition to democracy in South Africa*) a v neposlednom rade i etnológie (Olga Danglová).

Sekciu otvára Viktor Krupa (Ústav orientálnych a afrických štúdií SAV) analýzou *Conceptual and linguistic reaction to European dominance in Polynesia. A case for interdisciplinary study*. Autor v nej zdôrazňuje nevyhnutnosť interdisciplinárneho prístupu pri výskume komplexných otázok dlhodobých kultúrnych zmien a ich vyjadrenia prostredníctvom jazyka. Poukazuje na dôsledky európskej technologickej, ekonomickej, politickej a vojenskej dominancie a z nej plynúce kultúrne, náboženské a jazykové zmeny v Polynézii, v kontexte jej historického vývoja, ktorých detailný vedecký výskum umožňuje práve aplikácia interdisciplinárneho štúdia.

História a archeológia sa spájajú v príspevku Viery Pawlikovej-Vilhanovej (Ústav orientálnych a afrických štúdií SAV) *The production of historical and cultural knowledge in Africa*, ktorý je ilustráciou spolupráce oboch vedných disciplín pri odhaľovaní predkoloniálnych afrických dejín. Nová africká historiografia, zameraná na štúdium autonómneho afrického vývoja v období pred európskou kolonizáciou, je v súčasnosti už klasickým príkladom interdisciplinariny v záujme rozvoja tejto novo sa konštituujujúcej vednej disciplíny. Je dôkazom uplatňovania nových uhlov pohľadu, využívania informačných zdrojov a prameňov (ako ústna tradícia), ktorým koloniálna a koloniálnou ideológiou ovplyvnený výskum nevenoval či nechcel venovať pozornosť.

Na tomto diskusnom fóre má svoje zastúpenie i slovenská etnológia. Reprezentuje ju štúdia Olgy Danglovej (Ústav etnológie SAV) *Economic development and social change in a Slovak village*, ktorá je nielen sondou do priebehu socioekonomických zmien a transformačných procesov v poľnohospodárstve z pohľadu súčasnej etnológie, ale zároveň aj príspevkom ku štúdiu odrazu makroekonomických procesov a ich akceptácie na mikroúrovni lokálneho spoločenstva.

Analýza v mnohom prispieva k vyplneniu medzery v poznatkoch i celkovom záujme etnológie o štúdium fungovania ekonomického systému, so zameraním na „štruktúru práce a výmenu tovaru, služieb a peňazí“ (s.273). Autorka sleduje dynamiku socioekonomických zmien v závislosti od systému riadenia ekonomiky a uplatňovania štátnej hospodárskej politiky v časovom horizonte niekoľkých kľúčových vývojových etáp – od roku 1914, cez obdobie radikálnych zmien po r. 1945, až po súčasný ponovembrový transformačný vývoj, pričom „každý z historických mílnikov znamená zmenu pravidiel a dôležitých regulačných opatrení v sociopolitickej organizácii štátu, ako aj zmenu v sociálnom a ekonomickom správaní na mikroúrovni dedinského spoločensva“ (s. 276). V závere štúdie autorka konštatuje, že výskumné zameranie a zistenia jednej vednej disciplíny nie sú dostatočnou bázou pre analýzu celkových socioekonomických zmien, vyvolávajúcich širokú štruktúrnu transformáciu. I preto je nevyhnutné orientovať sa na interdisciplinárny prístup, najmä z hľadiska všeobecne zameranej makro-perspektívy výskumu v kombinácii s mikroúrovňou poznania reality každodenného života a stratégií jeho fungovania. V tomto smere môže práve interdisciplinárna spolupráca uplatniť svoj široký potenciál a priniesť zaujímavé porovnania i výsledky.

Zborník *Methodological challenges of interdisciplinary research in the social sciences* je bezpochyby výnimočným príspevkom k teoretickej reflexii metodologických otázok súčasných spoločenských vied v interdisciplinárnej perspektíve. Príspevky zahrnuté do zborníka poukázali na mnohé problémové okruhy i spoločné styčné plochy v riešení i teoretickej analýze súčasných transformačných procesov v oboch krajinách. Odkryli aj rozdiely v zameraní výskumu, hodnotení jeho orientácie a priorit i v teoretickom prístupe k analyzovanej problematike. Publikácia vnáša do nášho vedeckého kontextu nové myšlienky a poznatky a umožňuje tak priamu konfrontáciu výsledkov a snažení dvoch odlišných vedeckých tradícií. V tejto súvislosti by čitatelia zborníka uvítali viac informácií o autoroch a autorkách jednotlivých príspevkov, napr. v podobe stručných biografických poznámok v závere celého zborníka.

Široký rozsah a bohatý obsah zborníka je dôkazom rozsiahleho záberu i možností interdis-

ciplinárneho výskumu v rozličných oblastiach spoločenských vied. Zároveň je aj naplnením myšlienok, ktorými Vladimír Bakoš za slovenskú stranu bilaterálne sympóziu otváral: post-positivistická veda, a v našich podmienkach post-marxistická veda, by nemala prezentovať unifikovaný vedecký názor, ale zahrňa rozličné metódy, založené na odlišných koncepciách vedy – ako činnosti, ktorá odpovedá na historicky vzniknuté skutočnosti časovo ohraničenými koncepcnými nástrojmi, bez toho, aby predstierala, že predkladá nespochybniteľné poznanie či nevyvrátiteľnú pravdu (s.5).

Eva Riečanská

ETHNOLOGIA SLOVACA ET SLAVICA 26-27, Tomus XXVI-XXVII, 1994-1995.

Univerzita Komenského, Bratislava, 1996, 195 str.

Prof. PhDr. Ján Podolák, DrSc., editor ročenky, zameranej na komparatívne etnologické štúdium predovšetkým v rámci slavistiky, v roku svojho významného životného jubilea (nar. 17. 5. 1926) odovzdáva dobre rozbehnuté a v odborných kruhoch renomované periodikum mladším nástupcom. V *Úvode* (s.5-7) stručne hodnotí naplnenie cieľov, ktoré si zakladajúci členovia editorského kolektívu dali v čase jeho zrodu – na Medzinárodnom zjazde slavistov v Prahe v roku 1968. Otvorenosť edičného fóra na výmenu najaktuálnejších syntetizujúcich poznatkov o tradičnej ľudovej kultúre, jej súčasných premenách v širšom medzietnickom a medzikultúrnom kontexte, akým *Ethnologia slavica* bola, je umocnená i faktom, že príspevky publikuje i v iných ako slovanských jazykoch, čo je skutočnosť, ktorého komunikačný dosah si hádam ani dostatočne neuvedomujeme.

Zväzok 26-27 si pripomína 75. výročie narodenia významného súčasného etnografa a folkloristu Kirila Vasilieviča Čistova príspevkom E. Meletinského a T. Barštamovej, v ktorom charakterizujú aktuálne bádateľské prostredie, do ktorého K. V. Čistov vstupoval (leningradská filologická škola V. M. Žirmunského, B. M. Eichenbauma, B. Tomaševského ai.) i jeho tvorivý metodologický prínos (z mnohých napr. problematika improvizácie vo vzťahu k osobnosti nositeľa na materiáli plačov).

Autori vyzdvihujú etnograficko-folkloristické prepojenie vedeckej práce K. V. Čistova, výsledkom čoho je publikácia Ruské ľudové sociálno-utopické legendy 17.-19.stor., ktorá spolu s množstvom štúdií čiastkových problémov tejto témy je významným príspevkom štúdia mentality ruského roľníctva. Pedagogické pôsobenie (Petrozavodsk, Leningrad, Moskva), organizačná i editorská práca (editor a spolueditor mnohých syntetických prác, napr. *Národy európskej časti ZSSR v sérii Národy sveta* či edičné sprístupnenie prác D. K. Zelenina a V. J. Proppa) svedčia o výraznom prínose jubilanta pre etnografiu a folkloristiku v európskom i svetovom kontexte vývoja týchto disciplín. Príspevok jubilanta K. V. Čistova *Post factum* (s.17-29) v nemeckom jazyku sa vracia k problematike sociálno-utopických legiend, ktoré autor spracoval v známej publikácii z roku 1967. Autor charakterizuje okolnosti a historicko-politický kontext vzniku tejto monografie, pričom zároveň uvažuje o širších kulturologických kontextoch idey utopizmu – o predpokladoch jej vzniku, o sociálnom substráte jej šíriteľov, o cestách šírenia sa tejto idey, o jej fabulačnom stvárnení. Materiál ruského folklóru predstavuje tri typy sociálno-utopických legiend (o zlato-veku, o ďalekých krajinách a o záchrancoch), ktoré zodpovedajú trom formám sociálno-utopickkej idey vo svetonázore ruského roľníctva. K. V. Čistov posúva problematiku smerom do súčasnosti a do širších spoločenských kontextov: nie sú idey utopizmu osudovo nevyhnutným produktom ľudskej kultúry a čo nás v tomto smere čaká? Anglický príspevok Z. Profantovej *Teoretický aspekt slovenskej paremiológie 19. storočia* (s.29-45) je venovaný dejinám paremiológie: autorka sa zamerala na počiatočnú etapu rozvoja paremiológie, ktorá je charakteristická prevažujúcim zberateľským úsilím. Na základe analýzy zbierok paremiologického materiálu a ostatných tlačených i rukopisných prameňov, predovšetkým z pera A. P. Zátareckého, P. Dobšinského a F. Šujanského, Z. Profantová dospela k záveru, že na Slovensku už v počiatočnom období rozvoja bola paremiológia i z hľadiska kvality a rozsahu zbierok paremiologického fondu, ale i v jeho teoretickom spracovaní na úrovni porovnateľnej s inonárodnými disciplínami. A. K. Baiburin sa v príspevku *O typológii rituálnych modelov priestoru* (s.47-62), publikovanom v angličtine, venuje problematike modelov priestoru v rituáloch rôzneho typu u vý-

chodných Slovanov. Autor sa sústredil na opis a interpretáciu základnej schémy rituálneho priestoru, na základe čoho sa svet delí na „svoj“ a „iný (cudzí)“. Autor v príspevku rozvíja myšlienku, že sužety konkrétnych rituálov možno skúmať ako stopy porušenia danej dichotómie. G. Kiliánová sa v štúdiu *Postava smrti v ľudových rozprávaniach* (s.63-93) – v nemeckom jazyku, prostredníctvom poverových predstáv a zobrazenia smrti v obradoch a v ikonografii venuje problematike postoja k smrti v slovenskej ľudovej kultúre v 19. stor. až do súčasnosti. Gros príspevku však tvorí komparatívna analýza špecifickosti predstavy smrti v žánroch slovenskej ľudovej prózy vo vzťahu k poľskej, českej, moravskej a nemeckej prozaickej tradícii. Príspevok je doplnený katalógom rozprávání o smrti. E. E. Anastasova sa v príspevku *Ludová démonológia v kontexte etnických a sociálnych kategórií* (s.95-107), publikovanom v angličtine, zamerala na problematiku démonologických postáv v bulharskej ľudovej kultúre od zač. 19. stor. do pol. 20. storočia. Materiál analyzuje na základe tézy o ich obraze vo funkcii narušiteľov etnosociálnych noriem v živote spoločenstva, ako výsledok komplementárnych predstáv „chaosu“ a „kozmu“. A. S. Mylnikov sa v príspevku *Ohlasy kultúry pomoranských Slovanov vo vedeckej poézii M. V. Lomonosova: pokus o etnografický komentár* (s.109-118), publikovanom v angličtine, pokúsil o etnografickú interpretáciu konkrétneho diela ruského encyklopedistu 18. stor. M. V. Lomonosova, ktoré tento autor venoval cárovi Petrovi III. pri jeho nástupe na trón. A. S. Mylnikov analyzuje Lomonosovovu ódu, kde autor poznatky o histórii a etnicite rodov, z ktorých imperátor pochádzal, využil ako argumentáciu na pozdvihnutie národného uvedomenia. S. Hose publikuje v nemeckom jazyku štúdiu *Lužickosrbské príslovie ako historický materiál* (s.119-141), kde sa venuje problematike počiatkov a vývoja zberateľstva a teoretického rozpracovania príslovnnej tradície Lužických Srbov. Autorka charakterizuje funkcie, ktoré príslovný materiál plnil v kultúrnom sebauvedomovaní sa Lužických Srbov predovšetkým v 19. storočí. P. Vlahovič sa v štúdiu *Etnologická príznakovosť daru*, publikovanej po anglicky, venuje magickému, religijnému a sociálnemu kontextu „daru“, a to na základe doterajšieho spracovania tejto problematiky v juhoslovenskej odbornej spisbe. Nadväzuje v príspevku na inšpirácie krakovskej koncepcie tejto proble-

matiky z 80. rokov. Vo francúzštine je publikovaný príspevok T. V. Civjana *Kresťanské a pohanské v štruktúre ruských folklórnych textov* (s.151-159). Autor na materiáli ruských poverových rozprávání sleduje z hľadiska semiotiky kontamináciu kresťanských a pohanských elementov. O. Danglová v záverečnej, po anglicky publikovanej štúdií *Slovenské textilné nástenky v stredoeurópskom kontexte* (s.161-180) analyzovala sociálny, historický, ideologický i estetický kontext textilných nástienok – javu pôvodne meštianskej kultúry. Na základe materiálu z terénnych výskumov i muzeálnych zbierok charakterizuje tento prejav kultúry všedného dňa a jeho kultúrne, etnické a náboženské diferenciacie v slovenskom, moravskom, maďarskom a nemeckom prostredí.

Ročenka pripomína životné jubileá slovenských bádateľov doc. PhDr. L. Droppovej, CSc., prof. PhDr. J. Komorovského, CSc. a doc. PhDr. K. Jakubíkovej, CSc. Nekrológ je venovaný pamiatke významnej etnologickej doc. PhDr. E. Horváthovej, DrSc. (1931-1996). Záver ročenky tvoria recenzie publikácií: Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska I., II., Slovenské rozprávky I. a P.J.Šafárik – Slovanský národopis.

V súvislosti s vyššie spomenutou komunikačnou kvalitou ročenky by bolo možno vhodné uvažovať v jej redakcii o uvádzaní adries autorov príspevkov – práve pri komparatívnom štúdiu je zrýchlenie informačného toku žiaduce.

Hana Hlôšková

VŠEDNÍ DEN V JABLONCI ROKU 1994

Od novoosídleného pohraničí k euroregionu. Sociálnoantropologická studie z českého města Jablonec nad Nisou.

K vydání připravili Birgit Müller a Zdeněk Uherek.

IFK Materialien 2/96.

Publikácia, zaujímavá obsahom aj spôsobom vzniku. Prináša výsledky kolektívneho výskumu, uskutočneného v lete 1994 ako súčasť trojtýždňovej letnej školy v Jablonci nad Nisou.

Ciele, postupy a priebeh tohto stretnutia pedagógov a adeptov sociálnej antropológie z rôznych krajín Európy približuje úvodná stať z pera

nemeckej bádateľky Birgit Müllerovej. Zdeněk Uherek v príspevku *Jablonec nad Nisou: Několikeré dějiny, jedno dědictví*, si všima najmä česko-nemecké vzťahy v tomto prostredí. Pohľad z druhej strany prezentuje v štúdií *Jenom neházet všechno do jednoho pytle (Německo-české vztahy v Jablonci)* Elke Nicole Kapusová.

Nesporným prínosom publikácie je kolektívny pohľad na Rómov v danom prostredí. Tento blok otvára Zdeněk Uherek (*Romové v Jablonci nad Nisou: předmět výzkumu*) a uzaviera Angela Riedmannová (*Výsledky a shrnutí*). Stredobodom sú však tri práce (A. Riedmannová: *Koexistence romské minority s českým majoritním obyvatelstvem. Pohledy z emické a etické perspektivy*; Markéta Rybová: *Postoje a názory jabloneckých Romů*; Naďa Mitánová: *Rasová diskriminace a sociální práce*). Myslím, že tento súbor ako celok najlepšie prezentuje zmysel kolektívneho výskumu v sociálnej antropológii.

Markéta Kopřivová a Anna Zismanová (*Místní tradice a vpád světového hospodářství na trhy v Jablonci*) si všimajú predavačov a kupujúcich na jabloneckých trhoch. V poslednom príspevku „*Mikrofony ve spovědnici a farári na jevišti*“. *Církev a společenská změna v Jablonci*) Barbara Herzog-Punzenbergerová a Michail Bajakovskij približujú také delikátne témy, akými do novembra 1989 boli vzťahy cirkvi a štátu, resp. spolupráca cirkevných predstaviteľov s ŠTB.

Kniha (obsahuje zároveň českú aj nemeckú mutáciu) je podnetná z niekoľkých aspektov. Zaujala ma materiálom, metodickým prístupom k mestu (zaujímavé sú spôsoby, akými sa bádatelia vyrovnávajú s neznalosťou prostredia a jazyka), no najmä ako doklad, že kolektívne výskumy majú v etnologickej práci stále opodstatnenie. Verím, že podobné podujatie sa podarí čím skôr zrealizovať aj na Slovensku.

Peter Salner

HIERON

Religionistická ročenka, roč. I. 1996

Vydáva Slovenská spoločnosť pre štúdium náboženstiev (SSŠN) pri SAV v spolupráci s vydavateľstvom Chronos, Bratislava. 136 strán. Angl. res.

Máme česť privítať do rodiny vedeckých časopisov prvé číslo religionistickej ročenky *Hie-*

ron s obdivuhodne bohatou ponukou zaujímavého čítania v rubrikách Štúdie, Správy, Recenzie. Ján Komorovský v úvode „Hieron-u na cestu“ píše: „Rozhodli sme sa pre tento názov, lebo vyjadruje početné významové odtiene náboženských fenoménov – zasvätený objekt, obeť, votívny dar, obetné zviera, posvätný okrskok, svätynňa, náboženský zvyk, sviatok, slávnosť.“ Hieron chce reprezentovať slovenskú religionistiku, ktorá sa po dlhom úsilí definitívne postavila na pevné nohy.

Z deviatich štúdií (viaceré z nich odznegli ako prednášky na pôde Slovenskej spoločnosti pre štúdium náboženstiev) na prvom mieste je príspevok Edmunda Hermsena (Philips-Universität, Marburg) *Perspektívy porozumenia staroegypt-skému náboženstvu*, ktoré vidí najmä v semiotickom prístupe, prístupe z hľadiska dejín mentality, resp. v historicko-antropologickom prístupe k jeho interpretácii. Viktor Krupa (Kabinet orientalistiky SAV, Bratislava) ponúka *Typologickú charakteristiku polynézskych kozmogonických mýtov*. Napriek tomu, že sa ich základné typy zdajú byť nezlúčiteľné, často koexistujú a poukazujú „na univerzálnosť uvažovania človeka ako pozorovateľa sveta, ktorého sa cíti byť organickou súčasťou. V tomto zmysle je mytológia druh poznania, lebo podáva interpretáciu pozorovaných i tušených javov a súvislostí“. Henryk Zimoň (Katedra dejín a etnológie náboženstva KUL, Lublin) v štúdiu *Sakrálnosť zeme u národa Konkomba v Severnej Ghane* publikuje zaujímavý materiál spojený s kultom zeme. Ján Komorovský (Oddelenie religionistiky Katedra etnológie FFUK Bratislava) v štúdiu *Tajomstvo Pseudo-Dionýza Areopagitu* odhaľuje identitu autora tzv. areopagitických kníh. *Baby face – hľadanie olméckeho slnečného boha* je dobrodružnou výpravou Milana Kováča (Oddelenie religionistiky Katedra etnológie FFUK, Bratislava) do mezoamerickej predkolumbovskej kultúry Olmekov. Katarína Zajicová (Katedra etnológie FFUK, Bratislava) čitateľa vracia na domácu pôdu v príspevku *Púte z hľadiska etnológie náboženstva*. Bohatý materiál pohreb-ných obradov národov a národností Kaukazu obsahuje príspevok Beáty Čiernikovej (ÚVVKN, Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra) *Kult mŕtvych na Kaukaze*. Martin Kanovský (Katedra filozofie a dejín filozofie FFUK, Bratislava) pod názvom *Výprava k hniezdu papagájov – sémantika mýtu* analyzuje zložitý mýtus juhoameric-

kého indiánskeho kmeňa Bororo. Tatiana Podolinská (Ústav etnológie SAV, Bratislava) v štúdiu *Keltská okridlená kobyla z bratislavskej mince Busu* na bohatom kresbovom porovnávacom materiáli objasňuje možnosti interpretácie a rekonštrukcie keltskej mytológie prostredníctvom unikátnych ikonografických motívov na minciach zo slovenského územia.

Zborník v rubrike Správy uverejňuje informácie o Slovenskej spoločnosti pre štúdium náboženstiev, jej prednáškovej a výskumnej činnosti. Recenzie religionistickej literatúry a informácia o pripravovaných publikáciách religionistického zamerania uzatvárajú prvé číslo nového časopisu Hieron.

Začal s plným nasadením. Egoisticky mu prajeme na cestu veľa sily a zaujímavých príspevkov.

Zora Vanovičová

RASMUSSENOVÁ NELLY: DĚTI SEVERSKÝCH ŠAMANŮ

Cestopis. Nakladatelství Fleur, Rudná u Prahy. 1995, 225 strán.

Nelly Rasmussenová, absolventka filmovej réžie AMU a neskôr etnografie na FFKU v Prahe, nie je slovenskej etnografickej obci neznáma. Nielen preto, že jej etnografická výskumná prax sa vďaka Slovenskej národopisnej spoločnosti pri SAV začala na kysuckých kopaniciach, ale aj preto, že jej dve predchádzajúce knihy (*Tykovové děti, Lidé z Baffinova ostrova*) našli odzvu u čitateľov na Slovensku a vyvolali záujem o jej ďalšiu prácu. Tá nebola ľahká a priamočiara, a tak nečudo, že jej peripetie a húževnatosť stupňovali zvedavosť a očakávanie tých, čo boli do nej tak trochu zasvätení.

Děti severských šamanů prichádzali totiž na svet celkom inak, ako prvé dve knihy. Na nich sa autorka dopracovala k originálnej metóde univerzálného cestopisu, ktorý okrem toho, že sa dobre číta čitateľom s rozličnými nárokmi a záujmami, možno zároveň použiť ako prameň aktuálnych a spoľahlivých vedomostí najrozličnejšieho druhu o vzdialenom ľude. A s tými sa našinec, i keď si to želá, pre jazykovú bariéru dostane do styku len výnimočne.

Práve tento fakt si autorka jasne uvedomovala a knihu písala tak, aby čitateľa nenudila, a tým najprirodzenejším spôsobom vykreslila obraz spôsobu života dnešných Laponcov. To jej však nezabránilo napísať knihu, ktorá je zároveň v tom najpozitívnejšom zmysle aj metodickou príručkou etnografickej práce v teréne. Čo celkom iste nebolo zámer a rozhodne už nie prvoradá. O to lepšie. Literatúra tohto druhu je všade vzácnosťou a Rasmussenovej skúsenosti z rozličných terénov a kultúr majú platnosť tým viac, že záber zobrazenia laponskej kultúry, spôsobu života či súčasných etnoidentifikačných procesov je širokospektrálny.

Širokospektrálny v tom zmysle, že poskytuje dôkladné archeologické, historické (v tom i dejiny štátu a právneho systému, najmä vývin vlastníctva pôdy), etnografické vedomosti a každý problém zasadzuje do patričného dejinného, sociálneho rámca a nezabudne ho dotiahnuť až do dnešnej, prenikavo sa meniacej reality. A to robí bez ohľadu na to, či ho práve rozoberá zvnútra, z hľadiska vnútorných vzťahov v minoritnej, alebo z hľadiska vonkajšieho vzťahu k majoritnej spoločnosti. Jej historické a sociálne objasnenia čitateľa ani na chvíľu nezunujú, lebo autorka ich podáva tak prirodzene, ako k vedomostiam prichádzala, sklňujúc (a spracúvajúc!) rozličné pramene „suchých“ vedomostí a fascinujúcu dlhoročnú prácu v pre nás exotickom teréne. Text je doplnený výborne vybranými ilustráciami jednak z historických prameňov o Laponcoch, jednak perovkami príťažlivých artefaktov laponskej tradičnej kultúry a jej vlastnými fotografiami. Obyčajný čitateľ si akiste neuvedomí, aké množstvo preštudovanej odbornej literatúry sa za tým skrýva, vedecký pracovník ocení jej spôsob citovania, pomocou ktorého si záujemca – v dobrej knižnici – môže vyhľadať pramene ku každému z množstva pertraktovaných problémov. Mimo chodom, slovenskí múzejníci v knihe značne zredukované partie o múzeách čítali už začiatkom 80. rokov. Vznikli z podnetu redakcie časopisu MÚZEUM. Autorka v nich odhaľuje i záhadu, ako si Náprstkovmu múzeu dopĺňa fondy.

Keďže ide o krajinu vzdialenú, opradenú mýtmi, turisticky atraktívnu, autorka nezanedbáva ani demo-, geo-, topografické či klimatologické a všetky, pre cestujúceho na vlastnú päsť nevyhnutné údaje. Tie podáva cez prizmu viacerých ciest, absolvovaných so skromnou sumou peňazí, s prstom na spúšti fotoaparátu a s ruk-

sakom na chrbte. Za takých okolností sa krajina, kultúra, realita, podnebie vnímajú bez bariér a z inej perspektívy, ako z hotelovej izby či pod vplyvom akademického prostredia a plnej peňazky. Tento moment je v Rasmussenovej dielach podstatný.

Kniha nevznikala na objednávku, na termín, ba dokonca ani nie podľa vopred stanoveného presného plánu či metódy. Plán sa menil, metóda sa korigovala v styku s realitou a konečnému výsledku to na hodnote neubralo. Dôležitá bola vôľa autorky dostať sa k miniatúrnej populácii rozdelenej do štyroch štátov a zistiť, čo ju drží pri živote, obnovuje jej etnoidentitu a neberie jej chuť ďalej žiť v drsných klimatických podmienkach s obmedzeným množstvom „výdobytkov“ modernej „civilizácie“. Hnaná týmto zámerom zistila oveľa viac. Laponský život sa prudko mení, ich kultúra je vystavená náporom, nárečia tvoria natoľko odlišné skupiny, že nimi hovoriaci sa navzájom nerozumejú. Ďalej, usadením pôvodne kočovných pastierov sobov, prechodom k roľníctvu, osobnému vlastníctvu pôdy vzniká vo vnútri etnickej skupiny napätie, spôsobené nárastom rozdielov v mentalite. Napriek tomu vo vnútri takto sociálne rozdeleného ľudu vznikajú zárodky modernej národnej identity.

Otázky identifikačného procesu Laponcov sú významným momentom knihy a vôbec ju nerobia menej atraktívnou pre radového čitateľa. Naopak. Rasmussenovej knižka je dôkazom, že popularizačná literatúra sa nemusí zriekať ambície púšťať sa i do zložitejších abstraktných problémov, brať do úvahy teoretické aspekty a plniť viacero funkcií, keď ich vie primerane podať, prirodzene sklíbiť. Pritom nebaďať, že by vedecké problémy boli nejako naservírované: autorka ide krajinou, nocuje v stane v lese či v skromnom kempingu, stretáva sa s ľuďmi vonku i v ich príbytkoch, keď sa dá, chodí do knižníc, múzeí a úprimne, neskreslene referuje, čo vidí a zažíva. Nezakrýva, ako ťažko je vše nadviazať kontakt s členmi skúmaného spoločenstva a neodpustí si ani analýzu príčin. Nejde o lacné psychologizovanie. Objasňuje vnútorné vzťahy spoločenstva, zákonitosti etikety, príčiny odmietavého vzťahu k cudzím, pokiaľ sa im nepodarí zblížiť sa s domorodcami.

V autorkinom videní dominuje filmársky tréning. Pred čitateľom sa mimovoľne objavuje nien videná prekrásna severská príroda v jej pohy-

boch a premenách, ľudia, ako žijú, hovoria, rozmýšľajú, ale aj atmosféra, zvuky, zápachy, čas. Text je rozprávačsky živý, napísaný bohatým jazykom, niet v ňom však ničoho zbytočného. Autorka hovorí k veci, i keď opisuje len náhodný výlet do laponskej krčmy. Hoci má ohromný zmysel pre drobnokresbu, celok jej neuniká pre detail.

Ten má síce voľnú, ale premyslenú štruktúru, jemne pospájanú reportážnym rozprávaním, umožňujúcim nenásilné prechody. Z nášho takzvaného civilizovaného sveta do sveta mýtu, odkiaľ je bližšie k tradičnej kultúre Laponcov i do sveta šamanov, z vedeckých údajov o etnogenéze a histórii Laponcov do bežnej reality, z každodenného života do užitého i moderného vysokého umenia, ale i do tradičnej laponskej ekonomiky. A medzitým pri každej príležitosti do prírody, pútajúcej návštevníka typicky severskou flórou a faunou, polárnou žiarou, krásou fjordov či vysokých hôr s krištáľovo čistými riekami a potokmi.

Pri podobných knihách spravidla čitateľa na moment schváti podozrenie, či natoľko multifunkčná literatúra neostáva len na povrchu, nie je gýčom či komerčným podfukom a bezprostredné rozprávanie nie je len maskou. Zbaví sa ho, keď si sadne do knižnice a cez citovanú a inú dostupnú literatúru či encyklopédie sa pozrie autorovi na prsty, knihu si viackrát dôkladne prečíta. Urobila som to nielen ja. Porota pre udeľovanie ceny E. E. Kische spravila to isté a udelila autorke cenu za rok 1995. Myslím, že N. Rasmussenová si ju rozhodne zaslúži, o čom sa čitateľ najlepšie presvedčí sám. Zistí pritom, koľko majú malé národy, napriek vzdialenosti, čo ich rozdeľuje, a diametrálne odlišným životným i kultúrnym podmienkam, podobného.

Lubica Chorváthová

BANSKÁ BYSTRICA, SOCIOKULTÚRNE OBRAZY A PORTRÉTY

Acta Universitatis Mathiae Bel II. (zost. J. Darulová). Vedeckovýskumný ústav regionalistiky UMB, Banská Bystrica 1996, 139 s.

Zborník je publikačným výstupom z konferencie Taká bola Banská Bystrica, organizovanej Vedeckovýskumným ústavom regionalistiky kon-

com roka 1995. Názov konferencie naznačuje metodologický vzor, ktorým je pre grantový projekt nazvaný Etnosociálne a kultúrne procesy v stredoslovenských mestách (na príklade Banskej Bystrice v prvej polovici 20. storočia) publikácia P. Salnera a kol.: Taká bola Bratislava.

S uznaním možno konštatovať, že zborník nezostáva len pri napodobňovaní tohto vzoru, ale ho aj tvorivo a inšpiratívne rozvíja. Je to o to cennejšie, že podobný kultúrnohistorický materiál o iných mestách na Slovensku, mimo Bratislavy, dosiaľ nebol sústredene publikovaný. Autorský tím vcelku úspešne skĺbil odlišné spoločenskovedné odborné zameranie jednotlivých členov, aby podal plastický a navzájom sa dopĺňajúci pohľad na Banskú Bystricu v prvej polovici 20. storočia, ktorý okrem odborníkov zaiste ocení aj laická verejnosť.

Zborník je spracovaný na základe rozsiahlych materiálových poznatkov a rôznorodých prameňov. Etnologický materiál zastupujú príspevky A. Bitušikovej: Pohostinské zariadenia a zábavné podniky ako miesta spoločenskej komunikácie a J. Darulovej: Vzťahy medzi mestom a vidiekom na príklade Banskej Bystrice. A. Bitušiková zamerala svoju pozornosť na život pulzujúci v kaviarňach, hostincoch, reštauráciách, vinárňach, hoteloch, ale aj na výletné miesta, parky, či priestory patriace spolkom. Prostredníctvom prameňov čerpaných z dobovej tlače, beletrie či spomienok podala obraz spoločenskej štruktúry klientely jednotlivých zariadení a jej premien v prvej polovici 20. storočia. Všíma si etnickú a majetkovú diferencovanosť návštevníkov, a tiež také sociálne skupiny ako sú študenti, turisti, stolové spoločnosti a pod. J. Darulovej sa podarilo predstaviť metodologicky podnetnú analýzu vzťahu mesta a vidieka, pričom využila tri rôzne prístupy – stratifikáciu mesta, prímestských oblastí a širšieho regiónu; charakteristiku vidiečana očami Banskobystričanov; charakteristiku Banskobystričanov očami vidiečanov. Pramenný materiál čerpala z prozaického folklóru, memoárovej literatúry, regionálnej tlače a spomienkového rozprávania. Všíma si znaky a symboly meštianstva a "dedinskosti", sociálne vrstvy prichádzajúce do mesta z vidieka, príležitosti, pri ktorých vidiečania navštevovali mesto, tiež status jednotlivca v sieti sociálnych vzťahov mesta.

Z etnologického hľadiska je tiež mimoriadne zaujímavý príspevok E. Augustínovej: Rodinný

život v Banskej Bystrici v diele Emila Jurkoviča Monografia dejín Banskej Bystrice. Ide o pasáž zo zabudnutého rukopisu stredoškolského profesora a historika, ktorý na prelome 19. a 20. storočia na základe štúdia archívnych materiálov spísal dejiny mesta. Autorka nás oboznamuje so štruktúrou pôvodnej práce a podrobnú pozornosť venuje rodinnému životu – detstvu a rodinným obradom.

V príspevku Osobnosť Teofila Stadlera – banskobystrického cirkevného a mestského mecenáša sa autorka S. Očenášová-Štrbová pokúsila priblížiť na konkrétnom príklade význam mestskej aristokracie a prvky zo sociálno-kultúrneho zázemia s ním spätého. Významu osobností pre kultúrno-spoločenský život mesta sa venovali aj J. Borgulová na príklade spisovateľa Izidora Žiaka Somolického a J. Bázlik na príklade učenca Christiana Andreasa Zipsera. Paletu významných postáv literárneho života Banskej Bystrice predstavil I. Plintovič, ktorého príspevok však svojím zameraním do zborníka celkom nezapadá. Viac sa zaoberá torzovitou charakteristikou diel banskobystrických literátov (aj takých, ktoré s Banskou Bystricou nemajú bezprostredný súvis), menej však začlenením spomenutých osobností do spoločenského a kultúrneho života mesta.

M. Bárdivá v príspevku Hudobná kultúra Banskej Bystrice v rokoch 1918 a 1938 čerpala z fondov Literárneho a hudobného múzea v Banskej Bystrici, priblížila hudobno-zájmovú sféru dotvárajúcu meštiansku kultúru v mezivojnovom období.

Situáciu v banskobystrickom školstve podrobne načrtla B. Kasáčová. Z jej príspevku je možné dotvoriť si obraz o sociálnej štruktúre obyvateľov mesta, o možnostiach a zameraní scholarizácie, aká sa ponúkala najmladším Banskobystričanom od konca 19. storočia. Pre lepšiu orientáciu v Banskej Bystrici v chode dejín sa javí aktuálnym príspevok J. Rohárika o banskobystrických urbanonymách – vývine názvov ulíc, štvrtí a priestorov v meste. Pre Banskú Bystricu a jej okolie je signifikantná hovorená podoba slovenčiny, ktorej sa zo sociolingvistického hľadiska venuje V. Patráš. Neobišiel ani jej intonačnú podobu, ktorú približujú ukážky dvoch komunikačných situácií.

Zborník naznačuje jednu z ciest, akými by sa etnológia mohla uberať pri výskume „menších“ slovenských miest tam, kde nedisponuje počet-

ným tímom výskumníkov. Zároveň prináša cenný materiál, často nielen z pohľadu regionálneho, ale aj celoslovenského a je príjemným príspevkom do stále skromnej palety poznatkov z urbánnej etnológie.

Zuzana Beňušková

NIŽŇANSKÝ, J.: KAROL GULEJA

Zostavil PhDr. M. Mrva. Považské múzeum v Žiline, 1996.

Vždy mi bolo sympatické, keď si pracovisko vedelo vážiť prácu svojich zamestnancov, ktorí významnou mierou prispeli k jeho rozvoju a dosiahnutým výsledkom. Oceňujem preto aktivitu Považského múzea v Žiline, ktoré v „záujme mapovania pôsobenia významných osobností slovenského múzejníctva sa rozhodlo začať vydávať edičný rad pod názvom Biografie“. Nie je náhoda, že prvý titul edície patrí osobnosti Karola Guleju, ktorý dal pred 54 rokmi podnet k vzniku tohto múzea.

Ako mladý učiteľ prišiel K. Guleja v roku 1939 na Kysuce, kde sa dôverne zoznámil so životom tunajších ľudí i s bohatou tradíciou drotárstva. Rozhodol sa „mladšej slovenskej generácii, ale i európskym vedeckým kruhom predložiť historické dokumenty, z ktorých vyplýva, že drotári neboli len po Európe a ďalšom svete roztratení chudobní opravári rozbitých hlinených hrncov a predavači pascí, ale že postupne zakladali svoje dielne a manufaktúry, v ktorých zamestnávali stovky ľudí. Patrili medzi prvých slovenských podnikateľov v zahraničí“.

Prvou výraznou aktivitou v tomto smere bola výstava o živote drotárov, ktorú na konci školského roku 1939-40 inštaloval K. Guleja v priestoroch školy v Dlhom Poli. Autentické predmety, listiny, fotografie a tematická literatúra, ktoré expozícia predstavovala, vyvolali veľký ohlas doma i v zahraničí. Na jeho základe sa rozhodla Mestská rada v Žiline zakúpiť časť expozície pre Mestské múzeum, ktorá mala byť základom pre Drotárske múzeum v Žiline.

K. Guleja však neprejavil len vedecký záujem o problematiku drotárstva. Veľmi rýchlo pochopil, že „príčinou jeho vzniku bola bieda kraja, vysoké dane, poplatky a nedostatok pracovných príležitostí“. Svoje sociálne cítenie s ľuďmi na

Kysuciach dokázal i aktivitami pri zakladaní dro-
társkeho družstva „Svetom“, ktoré zamestnáva-
lo veľký počet kysuckých drotárov.

Obdobie po roku 1948 bolo pre K. Guleju veľ-
mi dramatické. Pre zlé kádrové posudky musel
vymeniť niekoľko zamestnaní. Pre nás je dôleži-
té, že pracoval i v Národopisnom ústave SAV.
Vo svojich spomienkach vyslovuje vďaka J. Mjar-
tanovi a vtedajšej riaditeľke ústavu B. Filovej,
„ktorí mu v čase jeho nezamestnanosti umožni-
li skoro ročný prieskum drotárskej tematiky po
celej vtedajšej republike“. V roku 1969 skončil
K. Guleja, tak ako mnohí iní v tom čase, ako
československý emigrant v Nemecku.

Ani tento zlom v živote však nedokázal pre-
trhnúť záujem K. Guleju o slovenské drotárstvo
a jeho svetové kontexty. Neúnavné štúdium tohto
materiálu bolo základom monografie *Svet drotá-
rov*. Jej námet nosil K. Guleja v hlave už v čase
pôsobenia v Národopisnom ústave SAV, ale až ro-
ky usilovnej práce v Nemecku umožnili pripraviť
ju. Zdalo sa, že aj keď je drotárstvo slovenský so-
ciálny a kultúrny fenomén, monografia o ňom
vyjde v nemčine. Rok 1989 však splnil K. Gule-
jovi jeho dávny sen – monografia *Svet drotárov*
vyšla po slovensky a na Slovensku. V dňoch 3.–
4. júna sa v starej radnici v Žiline pri príležitosti
vydania jeho knihy konalo vedecké sympóziu
„Drotárstvo ako remeslo, umenie a podnikateľská
aktivita“, na ktorom vystúpil i jej autor.

Útla knižočka J. Nižňanského *K. Guleja* je
nielen dôkazom úcty k celoživotnej práci tohto
človeka, ale predovšetkým svedectvom jeho hú-
ževnatosti, prejavom lásky K. Guleju k človeku
a obdivu k jeho kultúre.

Peter Slavkovský

IGOR KRPELÁN: POKRAČOVANIE RODU

Využitie objektov ľudovej architektúry a súvisia-
ce úpravy. Vydal Spolok architektov Slovenska
vo vydavateľstve Merkantil, Banská Bystrica
1996. Strán 98.

Za nedávnych štyridsať rokov Slovensko za-
znamenalo prudký úbytok tradičnej ľudovej archi-
tektúry. Sprevdzala ho aj ideologická kampaň ako
súčasť „triedneho boja“, súbežne so snahou likvi-

dovať tradičný vidiek aj snaha sprotiviť ľuďom na
dedine ich kultúrne dedičstvo. V protiklade
k „fabrickému“ a „kombajnovému“ Slovensku sa
predstavovala ľudová architektúra ako symbol za-
ostalosti a predmet hanby. Určitú úlohu pri tom
zohral aj akýsi špecifický slovenský komplex me-
nejcennosti, nedostatok reálneho historického po-
vedomia a vzťahu ku kultúrnemu dedičstvu.

Jedným z častých argumentov pri tomto ťaže-
ní, výdatne prežívajúcom v „transformovanej“ po-
dobe dodnes, bol a je, že tradičné ľudové stavby
nemožno prispôbiť normálnym potrebám býva-
nia dnešného človeka. Igor Krpelán, ktorý má sta-
vebno-technické vzdelanie a bohaté skúsenosti
z terénu, sa podujal vyvracať takéto názory kon-
krétnymi príkladmi. Vychádza z poznania, že ľu-
dová architektúra dosiahla určitý vývinový vrchol,
treba hľadať možnosti, ako v jej vývine pokračo-
vať v zmenených podmienkach – ako by si tvor-
covia tejto architektúry počínali dnes.

Za východiskový predmet, ktorému venoval
túto publikáciu, si vybral (zväčša) drevenú ľudo-
vú architektúru Oravy, ktorej obraz, ako uvádza,
je pomerne pestrý a zložitý, je bohatá na tvarové
a dispozičné riešenia. Čitateľa oboznamuje s jej
základnými charakteristickými črtami, tvarmi
striech, rozmerovými vzťahmi, pôdorysným a dis-
pozičným členením, konštrukciami. V osobitnej
kapitolke uvažuje o otázkach dnešnej využiteľnosti
objektov ľudovej architektúry. Ako jednu z príčin
ich prirodzenej devastácie uvádza to, že sa nevet-
rajú a nevykurujú. Pre väčšinu objektov za jedinú
možnosť, ako predísť ich likvidácii, pokladá adap-
tovať ich pre dnešné životné potreby s rešpektom
na ich typologického charakteru. Predpokla-
dy ich využitia vytvára reálny objem stavby a jej
konštrukčný systém. Nové využitie by malo zod-
povedať pôvodnému účelu. Obytné domy by mali
slúžiť stálemu alebo príležitostnému ubytovaniu.
Niekedy je však záchrana podmienená zmenou
pôvodnej funkcie. Autor sa prihovára aj za využi-
tie hospodárskych objektov, ich vylúčením zo
štruktúry obce by utrpel charakter jej zástavby.

Ťažiskovou časťou knihy je súbor konkrétnych
ponukových príkladov využitia pôvodných ob-
jektov. Je tu pätnásť stavieb priamo z terénu, s do-
kumentáciou originálu a návrhom nového dispo-
zičného riešenia. Autor však neuvádza ich presnú
polohu, okrem dvoch úspešných príkladov rekon-
štrukcií, uskutočnených v Dolnom Kubíne a na
Slanej Vode, prvý pre výstavné účely galérie, dru-

hý pre účely literárneho múzea. Na rozdiel od minulosti navrhuje využívať aj podkrovie domov, s takým spôsobom osvetlenia týchto priestorov, ktoré nenarušujú celkový vonkajší vzhľad objektu.

V ďalšej časti autor uvádza príklady tradičných detailov stavieb, zaoberá sa otázkami využitia pecí, vykurovaním a odvádzaním dymu. Uvažuje aj o možnostiach použiť pri adaptácii nové konštrukcie a materiály. Časť knihy venuje aj fotografickej dokumentácii – konfrontácii viacerých podarenejších i nepodarených realizácií adaptácie ľudových stavieb. V závere uvádza po jednom príklade adaptácií z Čiech a z Békešskej Čaby na Dolnej zemi. (Pritom však ide o objekty murované, teda odlišné od väčšiny príkladov, uvádzaných z Oravy.)

Architekt Martin Drahovský v doslove publikácie konštatuje, že "...absencia postupného vývoja bývania vytvorila pretrhnutie rodu, ktoré všetci vidíme, cítime..." Autor knihy je však presvedčený o "...životaschopnosti zachovaných objektov ľudovej architektúry a o možnostiach pokračovania ich múdrostí." Nevylučuje ani možnosť využiť ponúkané riešenia úpravy objektov v podobe výstavby ich kópií.

Publikáciu spestrujú reprodukcie grafických diel výtvarných umelcov, zobrazujúcich slovenské ľudové stavby. Hoci jej autor zamerlal pozornosť najmä na ľudovú architektúru Oravy, významnom presahuje hranice tohto kraja. Nemožno hovoriť o nadbytku literatúry z tejto sféry nášho kultúrneho dedičstva, skôr o určitom názorovom vákuu a množstve predsudkov. Táto publikácia ich pomáha lámať, je dobrým podnetom do novej diskusie.

Igor Thurzo

NÁRODOPIS SLOVÁKOV V MAĎARSKU

Roč. 11, Magyar Néprajzi Társaság, Budapešť 1995.

Redaktori A. Divičanová a O. Krupa rozdelili obsah tohto čísla do 4 tematických častí: spoločenská kultúra, materiálna kultúra, ľudová slovesnosť a ľudové liečenie. Nosným príspevkom časti o spoločenskej kultúre je štúdia A. Divičanovej „Etnokultúrne premeny v Slovenskom Komlóši“, v ktorej sa autorka snaží postihnúť kultúrne premeny v tejto obci od jej osídlenia po súčasnosť. Zároveň vyslovuje na základe svojich

výskumov hypotézu, že optimálne hospodársko-sociálne podmienky života miestnych obyvateľov znamenajú i optimálne kultúrne podmienky pre život tu žijúcich Slovákov, ktorí do roku 1946 mali dominantné postavenie v živote lokálneho spoločenstva.

Druhým príspevkom tejto časti je štúdia Julianny Örsiovej „Rodinné vzťahy Slovákov v Maďarsku podľa údajov zo Senváclavu (Pilis-szentlászló)“, v ktorej autorka prináša rôzne demografické údaje z tejto obce, z ktorých sú zaujímavé najmä údaje o územnej exogamii a endogamii.

Časť o materiálnej kultúre začína príspevkom „Lesné a drevárske práce v slovenských dedinách v Matre“, v ktorom jeho autor T. Petercsák konštatuje, že spôsob života obyvateľov slovenských obcí v Matre vlastne určoval les. Ťažba dreva pre tamojšie sklárske hute, ale aj pre výstavbu, výrobu poľnohospodárskeho náradia, pálenie uhlia ap. bola pre mužov hlavným zamestnaním, predovšetkým v zime. Tieto aktivity zabezpečovali vyrovnanie hospodárskych a sociálnych rozdielov tohto kraja s poľnohospodársky produktívnejšími username Dolnej zeme.

Dva ďalšie príspevky tejto časti sú venované ľudovému staviteľstvu. I. Gráfik v štúdiu „Pokus o novú interpretáciu radových sálašov pri Sarvaši z hľadiska dejín a štruktúry osídlenia“ prináša rozsiahly historický materiál k tomuto charakteristickému fenoménu tamojšej stavebnej kultúry. J. Ando je autorom príspevku „Dodatky k ľudovému staviteľstvu kisköröšských Slovákov“. Čitateľovi približuje okrem historického prehľadu osídľovania obce i základnú charakteristiku jej stavebnej kultúry, a to v intraviláne i extraviláne Malého Kereša.

Časť venovaná ľudovej slovesnosti obsahuje dva príspevky, ktorých spoločným menovateľom je spomienkové rozprávanie. O. Krupa je autorom príspevku „Svedectvo dvoch výpovedí o životnom osude Slovákov žijúcich v Maďarsku v 20. storočí“ a Š. Lami približuje „Spomienky Ondreja Čelovského na mlynárstvo“.

Do časti o ľudovom liečení je zaradená zaujímavá materiálová štúdia M. Žilákovej „Z ľudového liečenia Novej Huty (Bükkszentkereszt)“, v ktorej autorka približuje nielen osoby, ktoré sa touto činnosťou zaoberali, ale i spôsoby liečenia jednotlivých, v obci sa najčastejšie vyskytujúcich chorôb ľudí i zvierat.

Záver tohto ročníka je venovaný životnému jubileu významnej osobnosti v radoch našich krajanov v Maďarsku – Štefanovi Lamimu. O Krupa hodnotí jeho prínos pri štúdiu spôsobu života a kultúry Slovákov v Maďarsku, ale i jej propagáciu formou neúnavnej osvetovej práce.

Peter Slavkovský

SPRIEVODCA PO ARCHITEKTÚRE BRATISLAVY 1918 – 1950

Stadtführer durch die Architektur von Bratislava von 1918 bis 1950.

Zostavili Štefan Šlachta a Irena Dorotjaková. Vydalo vydavateľstvo Meritum, Bratislava, 1996, s. 168.

Dôvodom nahliadnutia do novej publikácie je nielen záujem o oboznámenie sa so spôsobom spracovania problematiky architektonického vývoja mesta v danom období, ale najmä upozorniť na pasáže, ktoré môžu byť z hľadiska urbánnej etnológie zaujímavým poodhalením viacerých momentov spojených s podmienkami mestského bývania. Je totiž pravda, že ide o prácu architektov, ale zásluhou ich prístupu sú vo výklade obsiahnutom v textovej časti zakomponované fakty vnímané ako východiská pre poznanie kultúrnych a sociálnych súvislostí vývoja mesta v etnologickom význame slova.

Ako sa Š. Šlachta a I. Dorotjaková zmieňujú v úvode, pripravovali prácu so zámerom rozšíriť doposiaľ nedostatočnou informačnou bázou ohraničený a do istej miery nedoceňujúci a skreslený pohľad širšej i odbornej verejnosti na slovenskú architektúru obdobia 1918 – 1950. Podľa autorov s postojom k architektúre predmetného obdobia súvisí aj často diskutovaná otázka, či skôr požiadavka začať ju chápať ako pamiatkovo hodnotnú časť kultúrneho dedičstva a rovnako sa k nej správať pri jej rekonštrukcii a obnove ako k historicky starším budovám. Pre zaujímavosť možno použiť z citovanej práce aj informáciu o vzniku organizácie vychádzajúcej z tejto myšlienky. Má názov *Documentation and Conservation of buildings, sites and neighbourhoods of the modern movement*, bola založená v holandskom Eindhovene v roku 1990 a jej cieľom je upozorňovať na význam moderného hnutia v architektúre. Z toh-

to hľadiska spĺňa publikácia aj medzinárodné poslanie v dani súvisiacom s mapovaním a dokumentáciou moderného hnutia v architektúre. Navyše na jej komunikatívnosť v širších európskych súvislostiach sa pamätalo aj dvojazyčnosťou – má nielen slovenský, ale aj nemecký text. Okrem iných znakov výtvarného charakteru, ako je aj vnútorné, prehľadné usporiadanie obsahu, je knižka sympatická svojimi rozmermi zodpovedajúcimi názvu Sprievodca, čiže turistickej brožúrke, vhodnej do terénu. Pri potulkách Bratislavou vás však môže oboznámiť až so 168 budovami, reprezentujúcimi moderné hnutie v architektúre. Orientáciu v práci uľahčuje fakt, že jednotlivé stavebné objekty sú sledované na samostatných stranách. Koncepcia obsahu strán a ich výtvarné riešenie je jednotné. V titulkoch je označenie budovy, ktoré zároveň vyjadruje aj jej pôvodný účel, ako napr. pre koho bola budova postavená, či už to bola určitá osoba, organizácia, uvádza sa i súčasný užívateľ priestorov. Nachádzajú sa tu aj názvy, dalo by sa povedať „zľudové“, zaužívané v hovorovej reči obyvateľov. Do tejto vstupnej, titulnej časti patrí i meno architekta, rok výstavby, adresa, nasleduje fotografia. Škoda, že autori sa nepridržiavali jednotnej línie dôsledne a nie pri každom objekte je doložené dispozičné riešenie vnútorných priestorov objektov. Stručné texty upozorňujú na mnohé zaujímavosti sprevádzajúce vývin budovy od jej postavenia až po súčasnosť. Z hľadiska úrovne odbornosti je dôležitá aj skutočnosť, že autori rozlišujú v texte prípady, keď použili archívne materiály s obhliadkou terénu a popisom objektu a texty založené na literárnych prameňoch.

Už pri zbežnom prezretí publikácie má čitateľ možnosť uvedomiť si, v akom rozsahu moderná architektúra zasiahla do výstavby objektov rôznych funkcií. V tomto čase bola Bratislava po stavebnej stránke obohatená o obytné domy, školy, administratívne budovy, ako aj budovy hotelov, divadiel, nemocníc, športových stredísk, kostolov, okrem toho by sa dali menovať mnohé polyfunkčné budovy. Také stavebné údaje, akými sú poznatky o použitých materiáloch, spôsobe stavby ap., čiže o dispozičných, výtvarných a urbanistických komponentoch, sa vo výslednej rovine sklbiajú do polohy dotvorenia vizuálneho dojmu o súdobých tendenciách v architektúre a tvorbe mestského prostredia. S nimi prenikajú k čitateľovi i informácie dôležité pre poznanie súvisiace so spôsobom života obyva-

telstva, či presnejšie s podmienkami a kultúrou bývania. V tomto smere sú východiskami časti, kde autori hodnotia štandard bývania, pričom využívajú celý rad ukazovateľov. Konkretizujú prípady s vysokým štandardom bývania, aj tie, ktoré vysoko presahujú priemer bytovej výstavby svojej doby (napr. na Gajovej 11), bývanie pre stredné vrstvy až po sociálnu výstavbu. Dispozícia bytov – plošný štandard, funkčnosť priestorov, osvetlenie, technické vybavenie, hygienický štandard – boli rozličné. Na jednej strane sú odkazom doby priestranné, viacizbové byty s halami, slúžkovskými izbami, s bytmi pre domovníkov, v rámci humanizácie hromadného bývania, ako je to autormi označené, s prístupnými terasami, určenými pre oddych, vybavené sprchami atď. v domoch hromadného bývania. Z tohto obdobia pochádza aj celý rad rodinných domov s podmienkami umožňujúcimi komfortné bývanie. Na druhej strane vznikajú obytné domy, bloky s malometrážnymi bytmi, niektoré však, ako je to v prípade obytného súboru na Novej dobe, majú napriek plošnej úspornosti pomerne vysoký technický štandard (ústredné kúrenie, prívod teplej a studenej vody). Stavajú sa domy s nenáročným štandardom (napr. Legiodomy), existuje lacná bytová výstavba, ktorá produkuje sociálne byty v pavlačových domoch (obytný súbor Unitas). Do sfér etnologicky chápaných sociálnych a kultúrnych kontextov sa dostávajú aj údaje vymedzujúce skupiny alebo jedincov obývajúcich príslušné objekty. Napr. bývalý Frostighaus obýval nielen majiteľ – zlatník, ale bol zároveň slobodárňou pre mladých zlatníkov, ktorí pracovali v jeho dielni. Alebo známy Dom obuvi – Bata mal tiež byty pre zamestnancov, súčasná budova Creditanstalt mala pôvodné určenie ako robotnícka slobodáreň pre sezónnych robotníkov pracujúcich na železnici. V súvislosti s ateliéromi sa zase objavujú mená výtvarníkov – nájomníkov. Dal by sa uviesť celý rad ďalších príkladov na vymedzenie špecifických komunít obývajúcich príslušné budovy.

Publikácia je prehľadným súhrnom hodnôt, ktoré vytvorilo moderné hnutie v architektúre v rokoch 1918-1950. Poskytuje zároveň komplex údajov inšpirujúcich k zamysleniu nad väzbami medzi tvorbou prostredia, požiadavkami doby a rôznorodosťou podmienok v spôsobe života mestského obyvateľstva.

Lubica Falťanová

RUDOLF DZURKO

Vydalo Sdružení občanů a přátel Malé strany a Hradčan ARBOR VITAE v Prahe 1995.

Jednou z najvýznamnejších osobností súčasného insitného umenia je Rudolf Dzurko. Narodil sa 1. júla 1941 v rómskej rodine v Pavlovciach pri Prešove. Detstvo a mladosť prežil striedavo na Slovensku a v Čechách. Dnes žije v Prahe.

Výtvarne tvorí asi od 70. rokov. Spočiatku sa venoval figurálnej tvorbe, pracoval s pieskovcom. Učarili mu však farby a tvary kvetov, pokúsil sa ich stvárniť formou mozaiky na skle. Techniku, ktorú Dzurko používa, možno označiť za lepenie sypanej sklenej drte na sklený podklad, pričom tvorí plastické obrazy. Pre rané obdobie jeho tvorby sú charakteristické ploché mozaiky s motívom kvetov, vtákov, exotických zvierat, džungle. Neskôr nadobúda reliéfny charakter a postupne sa mení aj zobrazovaná téma, do popredia sa dostáva rómstvo. Zobrazuje krásu a biedu, lásku a zlobu, hudbu, smútok a veselosť, melanchóliu rómskeho života. Príznačná je široká farebná škála jeho obrazov. Prevláda červená, zelená, modrá, oranžová v kontraste k bielej a čiernej. Jeho tvorba sa dá rozčleniť na niekoľko okruhov. Početné sú portréty, zachytávajúce ľudí z autorovho blízkeho okolia. Inú skupinu tvoria obrazy zo života Rómov, zobrazuje kone, vozy, muzikantov... Je v nich veľká symbolika.

Nemala som možnosť vidieť Dzurkovu tvorbu v ucelenej podobe na niektorej z jeho autorských výstav. Niekoľko jeho obrazov bolo vystavených počas výstavy INSITA 94 v Esterházyho paláci v Bratislave a časť jeho tvorby som mala možnosť vidieť u súkromných zberateľov. Lutujem, že počas študijného pobytu v Prahe som majstra nenavštívila. S o to väčšou radosťou som privítala informáciu o pripravovanej a následne vydanéj knihe o Rudovi Dzurkovi.

Je to kniha nielen o výtvarníkovi, ale aj o zaujímavom človeku, výraznej osobnosti. Reprodukcie v publikácii dopĺňajú jeho rozprávanie o živote. O tom, aký bol a je svet, Rómovia, gádže a on. Hovorí o ľuďoch, ktorých miloval, o rodine, o priateľoch... Spomína i na tých, ktorí mu ublížili. Jeho rozprávanie nie je zďaleka romantickým navrávaním, ale hlbokou ľudskou výpoveďou.

Publikácia, ktorú v roku 1995 vydalo Sdružení občanů a přátel Malé strany a Hradčan

ARBOR VITAE, je zaujímavá výtvarným spracovaním – vytlačená je na tmavošedom drevitom papieri s lesklými farebnými vlepovanými reprodukiami. Bibliofilský náklad predurčuje jej osud, obdivovatelia Rudolfa Dzurka si ju azda budú vzájomne požičiavať.

Zuzana Kumanová

RITZER GEORGE: McDONALDIZACE SPOLEČNOSTI

(Výzkum mění se povahy soudobého společenského života)

ACADEMIA, Praha 1996, 176 s.

Kto sa skrýva za svetoznámy hamburgerový impériom McDonald's? Bol to Ray Albert Kroc, rodák z Chicaga, syn obchodníka českého pôvodu, človek mnohých povolání a – zdá sa – obchodník a podnikateľ s neobyčajnou invenciou. V roku 1954 odkúpil od bratov McDondal-dovcov licenciu na otvorenie rýchloreštaurácie, neskôr celý podnik a vo veku 52 rokov (ako vidieť, nikdy nie je neskoro) začal budovať svoje impérium. Popri obchodných aktivitách podporoval športové a mládežnícke kluby a zriadil Hamburgerovú univerzitu (tá nám zatiaľ na Slovensku chýba), ktorej cieľom je vychovávať a školiť mladých manažérov a držiteľov licencie McDonald's.

Kniha známeho amerického sociológa G. Ritzera „McDonaldizace spoločnosti“ nie je chválospevom na rýchloreštaurácie McDonald's, ktoré sa etablovali už aj na slovenskom „hladnom“ trhu a našli si svojich prívržencov i odporcov. Je to kniha o dehumanizácii nášho života, ktorú so sebou prinášajú technológie, mechanizmy a princípy činnosti McDonald's: racionalita, efektívnosť, predvídateľnosť a kvantifikácia. Systém práce McDonald's sa premieta do mnohých oblastí života a stáva sa súčasťou masovej kultúry. Nie sú to len najrôznejšie siete rýchloreštaurácií (okrem McDonald's napr. Burger King, Kentucky Fried Chicken a i.), ktoré sú dehumanizujúce. Sú to všetky racionalizačné systémy a opatrenia v závodoch, podnikoch, bankách, obchodoch, službách, nemocniciach či na univerzitách, vďaka ktorým sa človek cíti len ako súčiastka vo veľkom stroji, malé ohnivo v retazi. Nemožno po-

vedať, že racionalizácia či zvyšovanie efektívnosti sú jednoznačne negatívne, treba si však uvedomiť ich obrovský vplyv na spoločnosť, spoločenský život a kultúru.

„Sociológovia varujú, že pravidelné používanie mcdonaldizovaných systémov škodí vášmu fyzickému a psychickému zdraviu a tiež celej spoločnosti“ (s. 166). G. Ritzer nám vo svojej knihe dáva rady, ako sa s mcdonaldizáciou vyrovnáť. Sú to poznatky a postrehy sociológa, ktoré sú podnetom na zamyslenie pre etnológa a návodom „ako žiť“ pre nás všetkých. Takže hor sa do neracionalizovaného života. Robme všetko, čo poľudšťuje, navštevujme malé útulné reštaurácie, „svojich“ holičov a kaderníkov, „svojich“ doktorov, „pravú“ prírodu, jedzme „pravé“ jedlá namiesto umelých, ignorujme reklamy atď. atď. Ak sa mcdonaldizácii predsa len nevyhneme, snažme sa vždy nadviazať ľudský kontakt – kontakt s inými ľuďmi. Ale to nám, etnológom, nie je našťastie cudzie.

Alexandra Bitušiková

CHORVÁTI NA SLOVENSKU

Dejiny, jazyk, kultúra, súvislosti.

Zostavil Ján Botík. Slovenské národné múzeum – Historické múzeum. Bratislava 1996, 240 s., noty, obr. príloha.

Slovenské národné múzeum – Historické múzeum vyvíja v ostatných rokoch vo vzťahu k etnickým menšinám na Slovensku ako i k slovenským menšinám v zahraničí mimoriadnu aktivitu. V prvom rade treba spomenúť založenie Múzea židovskej kultúry, Strediska pre dokumentáciu života a kultúry Karpatských Nemcov, ako i dve úspešné výstavy venované Slovákom v Argentíne a Slovákom v Bulharsku. K posledne menovanej výstave vydalo tiež monografiu Jána Botíka: Slováci v Bulharsku. Poslednou aktivitou je založenie Dokumentačného centra chorvátskej kultúry na Slovensku. Začiatkom tohto roku, avšak s vročením 1996, ako ďalší výsledok činnosti múzea vyšiel zborník Chorváti na Slovensku.

Obsahovo je zborník rozdelený do štyroch častí, ktoré zostavovateľ nazval Štúdie, Súvislosti, Bibliografia, Pramene a dokumenty. Prvá časť obsa-

huje štúdie: Chorváti na Slovensku a Chorvátska diaspora na Slovensku od Květy Kučerovej, Ktoré rody patria k pôvodným usadlíkom v Devínskej Novej Vsi a K metodike bádania o Chorvátoch na Slovensku od Jozefa Klačku, Slovenskí Chorváti v kultúrnohistorickej literatúre a Prínos Chorvátov pre ľudovú kultúru západného Slovenska od Zuzany Beňuškovéj, Chorváti na Slovensku a ich podiel na bohatstve a mnohorakosti slovenskej ľudovej kultúry od Františka Kalesného a Reliktne chorvátske nárečia v okolí Bratislavy od Ivora Ripku. Vecne k vyššie menovaným prácam patrí aj štúdia Päť storočí prítomnosti Chorvátov v Burgenlande od Gerharda Neweklowského, ktorá je ako jediná zaradená do časti Súvislosti. Všetky publikované štúdie boli pôvodne prednesené na dvoch konferenciách, ktoré v rokoch 1991 a 1992 usporiadal Chorvátsky kultúrny zväz.

Zostavovateľom Bibliografie prác o Chorvátoch na Slovensku je Viliam Pokorný. Bibliografia obsahuje 285 bibliografických jednotiek usporiadaných abecedne podľa mien autorov. Nie je k nej vyhotovený nijaký register. Autor ju sám označil len za výberovú a neúplnú, vyžadujúcu ďalšiu prácu na jej doplnenie.

Časť zborníka, ktorú Ján Botík nazval Prameň a dokumenty, sa z obsahového hľadiska vnútorne ďalej delí na časť venovanú ľudovým piesňam Chorvátov na Slovensku a na časť venovanú činnosti Dokumentačného centra chorvátskej kultúry na Slovensku.

Piesňovú zbierku, ktorá obsahuje 83 piesní s textovým i notovým záznamom, usporiadala Jadranka Važanová – Horáková. Viac ako polovica z nich pochádza z jej zápisov. Druhá polovica je zo zápisov J. Bezicu a je uložená vo fonotéke Ústavu hudobnej vedy SAV. Okrem piesní obsahuje zbierka po jednom zápise spevnej hry, vianočného i svadobného vinša a svadobného zvyku. Zbierku uvádza odborná štúdia.

Druhú časť Prameňov a dokumentov predstavuje obsažná informácia Jána Botíka o myšlienke vytvoriť Múzeum chorvátskej kultúry na Slovensku, s ktorou prišiel Chorvátsky kultúrny zväz na Slovensku a jeho pretvorenie prostredníctvom grantu Ministerstva kultúry SR na Dokumentačné centrum chorvátskej kultúry na Slovensku na pôde Slovenského národného múzea – Historického múzea v Bratislave. Informuje tiež o výsledkoch výskumu Dokumentačného centra, ktorý uskutočnilo v roku 1996.

Záver Prameňov a dokumentov i celého zborníka tvorí rozsiahla obrazová príloha, v ktorej sú uverejnené tak staršie doklady o histórii, jazyku a tradičnej kultúre Chorvátov na Slovensku zo zbierok Slovenského národného múzea, ako aj najnovšie získané obrazové i písomné dokumenty.

Zborník ako celok predstavuje súbornú, i keď nie vyčerpávajúcu informáciu o histórii i kultúre jednej z najmenších etnických menšín na Slovensku. Zvlášť oceňujeme zostavenie bibliografie, ktorá môže byť výborným východiskom pre ďalšiu vedeckovýskumnú prácu. V zborníku mi však chýba jedna prehľadná mapa, ktorá by ukázala historické i súčasné sídla chorvátskej menšiny na Slovensku. Svojím obsahom zborník vytvára niečo ako model, ktorý by sa mohol uplatniť pri prezentácii aj iných malých etnických menšín. Uznanie si zasluhujú i výsledky priekopníckej práce Jána Botíka ako pracovníka zodpovedného za činnosť Dokumentačného centra. A pokiaľ ide o jeho prínos pri zostavení zborníka, možno len s uspokojením konštatovať, že stále patrí k tým, ktorí vedú odvieť dobrú prácu.

Mojmír Benža

HAMMEROVÁ, LOUISE B. – RIPKA, IVOR:

SPEECH OF AMERICAN SLOVAKS. JAZYKOVÉ PREJAVY AMERICKÝCH SLOVÁKOV

Veda, Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1994, 163 s.

Kniha „Jazykové prejavy amerických Slovákov“ je monografiou o jazyku a nárečiach potomkov slovenských vystaňovalcov v inojazyčnom prostredí jazykových a etnických enkláv a diaspor v Amerike.

Autori – Američanka slovenského pôvodu L. B. Hammerová a známy slovenský dialektológ I. Ripka „pripravili dve relatívne samostatné (formálne a obsahovo modifikované i jazykovo odlišné) časti monografie, koncipované s ohľadom na predpokladaného adresáta knihy“ (s. 8). Prvá – „americká“ časť práce, ktorej autorkou je slavistka L. B. Hammerová, sa v úvodných kapitolách zaoberá históriou slovenského jazyka, nárečiami a literárnym jazykom. Pre etnológov sú zaujímavé najmä ďalšie časti práce, zachytávajú-

ce históriu prvých slovenských komunít v Amerike, ich spoločenské centrá, spoločenský život, zvyky a obrady. Autorka venuje pozornosť kultúrnej a jazykovej zmene (language shift) a amerikanizácii, ktorá sa prejavuje v spôsobe života, kultúre i v jazyku.

Slovenská časť práce autora I. Ripku vychádza z takmer totožných princípov, avšak s ohľadom na slovenského adresáta. Zachytáva vývin slovenských komunít v USA, prisťahovaleckú kultúru a jej zmeny. Najviac sa sústreďuje na súčasné nárečové prejavy potomkov slovenských vystaňovalcov a na znaky amerikanizácie slovenského jazyka (najmä prenikanie anglických prvkov a javov do slovenčiny – amerikanizmy). V závere autor konštatuje: „Komunikačná funkcia a kompetencia slovenských nárečí je nízka, prognóza vývinu nepriaznivá. Amerikanizácia života znamená a spôsobuje i amerikanizáciu jazyka. Vedomie istej etnickej príslušnosti ostáva, no v diasporách sa manifestuje iba príležitostne a nie jazykovými prostriedkami“ (s. 109).

Práca „Jazykové prejavy amerických Slovákov“ je výsledkom rozsiahleho záchranného dialektologického výskumu, ale prináša mnohé zaujímavé poznatky aj pre etnológiu, predovšetkým pre štúdium etnicity, etnických procesov a kultúrnej zmeny. Cenná je pre nás aj dvojazyčná textová príloha, prinášajúca záznamy výpovedí 44 informátorov, ktorí spomínajú na rôzne udalosti a reálie z každodenného a sviatočného života Slovákov v Amerike.

Alexandra Bitušiková

ETNOLOGICKÉ ROZPRAVY

2, 1996. Vydáva Etnografické múzeum SNM, Ústav etnológie SAV, Slovenská národopisná spoločnosť pri SAV Bratislava.

Redakcia *Etnologických rozpráv* sa v poslednom čísle 2/1996 rozhodla dať slovo mladej generácii vedeckých pracovníkov, ich výskumom, projektom, metódam najmä v problematike religionistiky, urbánnej etnológie, sociálnych a etnických skupín.

Štúdie uvádza príspevok K. Zajicovej *Ludová nábožnosť na Slovensku*. Charakterizuje ľudovú religiozitu, jej vývoj a prejavy na našom

území i metódy, formy výskumu v niektorých regiónoch (škoda, že sa v grafoch vyskytli drobné, autorkou nezachytené preklepy). M. Vrzglová v článku *Živnostníci – kultúrotvorný prvok v mestskom prostredí (Trenčín v prvej polovici 20. storočia)* porovnáva zmeny v hodnotovej hierarchii jednej sociálnej skupiny v období r. 1918-1938, 1939-1945, 1945-1948 a po r. 1948. Medzinárodný tím mladých bádateľov (Nora Adonyi, Andy Bauck, Nora Lábadyová, Marianna Tóth) sa venoval výskumu *Druhej generácie moslimských imigrantov v Kodani*. Situáciu pakistanskej menšiny v Dánsku dokladajú na jednej strane informáciami z organizácií pre utečencov, škôl pre imigrantov a mládežníckych skupín, na druhej strane konkrétnymi rozhovormi s mladými ľuďmi na témy: etnická identita, vzťah k rodičom, autorita v rodine, výber manželského partnera, sobáš, vzťah k dánskej spoločnosti, k Dánom, vzdelanie a zamestnanie. František Bednárik ponúka vstup do problematiky *Nových náboženských hnutí* prehľadom názorov zahraničných autorov z oblasti sociálnych vied a ich charakteristikou náboženských organizácií. Špecifickou skupinou psychotronicov-senzibilov a ich pôsobením sa z hľadiska etnológie zaoberá Dušan Belko v príspevku *Polyaspektová analýza špecifickej spoločenskej skupiny. – Ludových spevákov v Kazachstane* charakterizuje a poukazuje na vývoj rituálneho speváka od synkretickej formy k súčasným diferencovaným formám tohto fenoménu Bachytžan Haasová.

Rubrika Materiály má niekoľko zaujímavých príspevkov spracovaných rôznymi spôsobmi – klasickým opisom, čerpaním zo spomienok informátorov, subjektívnym priamym pozorovaním (Z. Búriková: *Obyčaje spojené s úmrtím, ich premeny a funkcie v obciach Stará voda a Švedlár*; S. Čorbová: *Košice v období I. ČSR v spomienkach a hodnotení informátorov*; N. Lábadyová: *Ludové divadelné prejavy v Bihorskej župe v Rumunsku*; J. Belišová: *Rómska svadba v Prešove*).

Etnologické rozpravy a Nadácia pre tradičnú ľudovú kultúru na Slovensku k tomuto číslu vydali prílohu *Adam Pranda (1924-1984). Osobná bibliografia*, ktorú zostavili E. Prandová a I. Kostovská. Je to prvá bibliografia z tých, ktoré by mali postupne v tejto forme vychádzať a možno si ju objednať v redakcii ER. Bibliografie významných slovenských etnológov budú iste oce-

ňovanou pomôckou a prínosom v odbornej praxi. Vďaka redakcii ER sa azda dočkáme vyplnenia medzier, ktoré sme v odbornej spisbe dlho pocítovali.

Zora Vanovičová

ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA XC-1996, ETNOGRAFIA 37.

Vydalo NMC, Vydavateľstvo SNM v Bratislave r.1996 pre Slovenské národné múzeum – Etnografické múzeum v Martine.

Profilové periodikum národopisných múzejníkov možno v roku 1996 nazvať bilančným. Je venované dvom základným činnostiam národopisných múzejníkov – tvorbe zbierkových fondov a publikovaniu výsledkov ich odbornej práce. V predslove zborníka pripomína M.Meša rôzne axiologické prístupy štúdia ľudovej kultúry Slovákov, ktoré modifikovali akvizičnú činnosť múzea i interpretáciu samotných zbierok.

Národopisná séria Zborníka SNM vychádza od roku 1961. 36 ročníkov sa podujal zhodnotiť dlhoročný predseda jeho redakčnej rady, teda človek povolaný – Štefan Mruškovič. Rozsiahla štúdia „Zborník SNM Etnografia – zrkadlo činnosti Slovenského národného múzea a národopisného múzejníctva“ je významným príspevkom nielen k bilancovaniu publikačnej činnosti národopisných múzejníkov, ale i vkladom ku kompletizácii dejín našej vednej disciplíny.

Časť „Štúdie a materiály“ je plne venovaná zbierkovému fondu SNM v Martine – remeslám, ľudovému nábytku a interiérovým doplnkom, ľudovému textilu a odevu, ľudovému umeniu a ľudovým hračkám.

V „Jubileách“ si zborník pripomína nedožitú 90. narodeniny Andreja Polonca a 100. narodeniny Anny Horákovéj-Gašparíkovej. Svoj obdiv k vitalite Jána Podoláka vyjadril pri príležitosti jeho 70.narodenín J.Michálek. On je i autorom posledného príspevku zborníka, ktorý sa mu písal asi najťažšie – nekrológu za našou múdrou kolegyňou Emíliou Horváthovou.

-slav-

ŽIDOVSKÁ ROČENKA 5757 (1996/1997)

Zostavili Alice Marxová a Jiří Daniček.

Židovská obec, Praha 1996. Strán 183.

Ako obyčajne, aj Židovská ročenka 5757 pri naša pestrý výber prác z oblasti židovského náboženstva, filozofie, kultúry, spôsobu života, histórie, ukážky pôvodnej a prekladovej literatúry, ale aj rozhovory so známymi osobnosťami atď. Z tejto zmesi chcem upozorniť na päť príspevkov, ktoré sa dotýkajú etnológie, alebo sa vzťahujú na územie Slovenska:

Chatam Sofer: Kniha pamäti. Preklad časti denníka významného rabína, ktorý spojil svoj život s Bratislavou v prvej tretine 19. storočia. Dôležitou pomôckou je poznámkový aparát, ktorý pripravil prekladateľ P. Ambroz.

David Flusser: Rozhovor o židovských zdrojích kresťanství, Ježíšovi a rodné zemi. Rozhovor s významným jeruzalemským bádateľom českého pôvodu. Obsahuje poznatky o vzťahoch židovstva a raného kresťanstva, ale aj spomienky na detstvo a prvé roky života v Izraeli. Doplnkom rozhovoru je ukážka z jeho práce.

Príspevok **Jana Jelínka Žid a české sirkáštství** obsahuje zaujímavé poznatky o počiatkoch výroby zápaliek v Sušiciach.

Arno Pařík: Krčmy, nevěstince a kavárny za posledních dnů pražského ghetta. Vari najzaujímavejšia práca celého zborníka sa zaoberá spoločenskými zariadeniami starej Prahy. Autor kombináciou archívnych prameňov, novinových správ a beletrie dosiahol plastický a čítavý pohľad na atraktívnu problematiku. Už kvôli nemu stojí za to prečítať si túto ročenku.

Zuzana Szatmáryová v esejí **Privčas a neskorro** spomína na posledné chvíle svojho otca, spisovateľa Juraja Špitzeru.

PS

HANNAH ARENDTOVÁ: PŮVOD TOTALITARISMU I-III

Vydalo Oikúmené, Praha 1996. Strán 679.

Rozsiahle dielo je rozdelené do troch častí (Antisemitizmus; Imperializmus; Totalitarizmus). V jednotlivých kapitolách známa filozofka rozoberá procesy, ktoré determinovali súčasnú po-

dobu sveta. Hoci s odstupom času (prvý raz táto analýza vyšla v roku 1950 ako čerstvá reflexia na holokaust) možno niektorým záverom opovovať, ako celok predstavuje publikácia cenný prínos pre pochopenie nedávnej minulosti.

PS

MESS – MEDITERRANEAN ETHNOLOGICAL SUMMER SCHOOL

Piran, Slovenia 1994-1995. Edited by Borut Brumen and Zmago Šmitek. Slovensko etnološko društvo/Slovene Ethnological Society, Ljubljana 1995. 149 strán.

Zborník Etnologickej letnej školy v Pirane obsahuje príspevky:

Cathie Carmichael: Locating Trieste in the eighteenth and nineteenth centuries

Michael Harbsmeier: Spontaneous ethnographies: Towards a social history of traveller's tales

Elke-Nicole Kappus: Ethnicity in the borderland: Slovenes and Italians in Trieste

Christian Giordano: The gulf between state and citizens in complex societies: An interpretive approach to political anthropology

Bojan Baskar: Northeast entrance into the Mediterranean

Ernest Gellner: On nations and nationalism

Dunja Rihtman-Auguštin: National bias in ethnology

Georg Elwert: Boundaries, cohesion and switching: On we-groups in ethnic, national and religious form

Daniel Miller: From grocery shopping to political economy

Hermann Fetz: Material culture – can objects tell us something about past societies

Naško Križnar: Transformation and reduction of visual information in the process of making an ethnographic film

-van-